

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ „IORGU IORDAN – AL. ROSETTI”

FLOAREA DARURILOR
IN MEMORIAM ION GHEȚE

Volum îngrijit de VIOLETA BARBU și ALEXANDRU MAREȘ

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

București, 2006

UN GLOSAR LATIN-ROMÂN DIN JURUL ANULUI 1830 PROVENIT DIN ȚARA ROMÂNEASCĂ*

VIOREL ACHIM

În Arhiva Generală a Ordinului Minorităților, din Roma (via di Santa Maria Mediatrice, 25), se găsește un manuscris ce conține un glosar latin-român, întocmit în jurul anului 1830.

Aceasta nu este singura lucrare de acest fel din Arhiva Generală a Ordinului Minorităților. De aici provine cunoscutul glosar italo-român al misionarului franciscan Silvestro Amelio, studiat de Ovid Densușianu și publicat integral de Giuseppe Piccillo¹. Glosarul, care are aproximativ o mie de cuvinte, a fost alcătuit în anul 1719. Manuscrisul unde apare acest glosar cuprinde și alte scrieri în limba română ale lui Silvestro Amelio, între care un *Catehism*².

Glosarul latin-român de care ne ocupăm în acest articol se află într-un volum din *Fondi Misti*, de la secțiunea M (*Missioni*), anume volumul M 79. În inventarul arhivei, glosarul figurează sub titlul *Dict. latino-valacchico/Dictionarium latino-valachico*³.

Volumul M 79 este legat, are cotor din piele, și are dimensiunile 30,6×21,2 cm. Pe eticheta de pe copertă apare: *Marcellino da Civezza / Miscellanea francescana*. Marcellino da Civezza (1822–1906) a fost unul dintre marii istorici ai Ordinului Franciscan. El este autorul lucrării clasice *Storia universale delle missioni francescane* (11 vol., Roma, Prato, Firenze, 1857–1895). Civezza a fost mulți ani arhivistul general al Ordinului Minorităților. Volumul M 79 a fost constituit în vremea sa. De altfel, scrisul de pe etichetă este al lui Civezza.

Între copertele acestui volum sunt trei materiale. Partea principală, care corespunde și înscrisului de pe etichetă, este un manuscris de 87 de pagini, nenumerotate. Pe prima pagină este trecut *America / Nueva Andalucia*. Este, de

* Acest articol este un rezultat al bursei Mellon East Central European Visiting Fellowship, la Academia Americană din Roma, din perioada decembrie 2003 – februarie 2004.

¹ Ov. Densușianu, *Manuscrisul românesc al lui Silvestro Amelio, din 1719*, în „Grai și suflet”, I (1924), p. 286–311; G. Piccillo, *Il glossario italo-moldavo di Silvestro Amelio (1719)*. *Studio filologico-linguistico e testo*, Catania, CUECM, 1982.

² Publicat integral în G. Piccillo, „*Katehismu krestinesku*” di Silvestro Amelio (1719), în „Balkan-Archiv”, 17–18 (1992–1993), p. 433–538. Vezi și Ov. Densușianu, *op. cit.*, p. 290–300; N. Drăganu, *Catehismul din manuscrisul de la 1719 al lui Silvestro Amelio, copie după al lui Vito Piluzio tipărit la 1677*, în „Făt Frumos”, I (1926), p. 34–38.

³ Pedro Gil Muñoz OFM, *Registro generale del Archivio Generale OFM Roma*, vol. III, Roma, 1987, p. 766.

fapt, un caiet cu conspecte și note de lectură ale lui Civezza, din lucrări în limbile spaniolă și italiană (acestea mai puține), care se referă la misiunea catolică în America Latină, mai cu seamă în Nueva Andalucia, o regiune situată azi în Columbia. Sunt, desigur, informații pe care Civezza le-a folosit în lucrările sale. Însemnările nu poartă nicio dată, dar este clar că au fost făcute cândva, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Manuscrisul lui Civezza este precedat de glosarul latin-român de care ne ocupăm, iar după caietul de conspecte urmează o foaie de ziar, cu primele două pagini din *Anunciador de Valencia*, din data de 13 august 1876. Așa cum este organizat volumul, rezultă că glosarul și foaia de ziar au fost prinse în volum atunci când Civezza a dat caietul său de conspecte la legat. Presupunem că ziarul (din 1876) nu era foarte vechi atunci când s-a făcut această operațiune. Glosarul latin-român este scris pe un caiet cu 12 file, cusut, cu dimensiunile de 19,5×13,5 cm. Caietul se află între coperta volumului și coperta caietului de conspecte al lui Civezza. Prima filă a caietului conținând documentul care ne interesează este nescrisă, astfel încât glosarul începe cu fila 2 și se încheie cu fila 12. Fila 12 verso este și ea lăsată nescrisă. Foile sunt scrise pe ambele fețe. Suportul este din hârtie albă, de bună calitate. Fila exterioară (de aceeași calitate și grosime a hârtiei) are filigran cu imaginea unui vultur. Celelalte foi nu au filigran. Caietul este liniat cu creionul. Scrisul este citeț, foarte îngrijit, cu cerneală neagră. Nu se folosesc prescurtări decât în cazul latinescului *vel*, notat *ṽ*, sau în explicațiile din paranteze. Nu sunt nici litere aruncate.

Glosarul nu are titlu. În inventarul arhivei el este însă trecut ca *Dict. latino-valacchico/Dictionarium latino-valachico*. Glosarul este scris pe două coloane. Pe prima pagină scrisă se indică, la începutul coloanelor, *Lingua Latina* și *Lingua Valachica*. Cuvintele românești sunt scrise cu litere latine. Glosarul este organizat alfabetic, dar în interiorul unei litere nu se respectă totdeauna ordinea alfabetică. Primul cuvânt latin care apare este *aqua* = *abu* (corect: „apă”), iar ultimul, *sedes* = *scauna* (corect: „scaun”). Până la litera *M* inclusiv, numărul de articole lexicografice la o literă este cuprins între 11 (litera *H*) și 118 (litera *C*). Sub literele *N*, *O*, *P*, *Q*, *R* și *S* sunt puse doar câte trei articole lexicografice. Cuvântul *sedes* = *scauna* este scris pe ultimul rând al paginii, apoi urmând pagina albă nescrisă de la sfârșitul caietului. Persoana care a scris acest glosar și-a dat seama că nu are loc pentru a-l încheia și a recurs la această simplificare. Materialul este așadar un glosar latin-român, de dimensiuni relativ reduse și parțial, în sensul că ultimele litere ale alfabetului nu sunt acoperite. În total sunt 501 articole lexicografice. Unele conțin două sau mai multe cuvinte.

Nu este scopul nostru să facem o analiză lexicografică a acestui material⁴. Semnalăm doar faptul că numeroase cuvinte românești apar într-o formă greșită, unele fiind chiar neinteligibile. Fonetismele caracteristice limbii române sunt redată cu aproximație. În unele cazuri avem de-a face cu o segmentare inexactă a cuvintelor. Acestea sunt indicii că autorul glosarului – fie că este însăși persoana care scrie, fie cea care dictează cuvintele – nu stăpânea bine limba română.

⁴ Glosarul latin-român este publicat integral în cadrul acestui articol.

Glosarul face parte dintr-o serie de dicționare și glosare latino-române și italiano-române create în mediile catolice din Țările Române și în directă legătură cu activitatea desfășurată aici de misionarii catolici. Sunt documente de limbă foarte importante, deoarece privesc o fază mai veche din dezvoltarea limbii române. Lucrările lexicografice pe care le cunoaștem sunt toate din secolele XVII–XVIII și provin, cele mai multe, din Moldova⁵. Pentru prima parte a secolului al XIX-lea avem cunoștință doar de două dicționare de acest fel. Unul a fost întocmit de Placido Porcelli și a fost predat efectiv, împreună cu alte lucrări ale acestuia, la Colegiul Sfântului Anton din Roma, înainte de anul 1805⁶. Despre un alt dicționar vorbește misionarul Antonio Maria Sciacca, într-o scrisoare către papa Pius al VII-lea, din 1823; el avea intenția să alcătuiască o gramatică și un dicționar pentru misionarii care se pregăteau să meargă în Moldova⁷. Niciunul din aceste dicționare nu a fost însă descoperit în arhive. Este adevărat, interesul istoricilor și al lingviștilor pentru prezența catolică în Țările Române în primele decenii ale secolului al XIX-lea a fost redus, ceea ce poate explica de ce nu se cunosc lucrări lexicografice scrise de misionari în această perioadă.

Ceea ce ne interesează aici este originea glosarului latin-român detectat în Arhiva Generală a Ordinului Minorităților, adică stabilirea locului și împrejurărilor în care a fost alcătuit, eventual și identificarea autorului. Cum manuscrisul nu oferă răspunsuri directe, suntem nevoiți să recurgem la conjecturi.

În legătură cu locul de proveniență al glosarului, adică locul de unde au fost culese cuvintele trecute aici, în mod sigur avem de-a face cu Țara Românească. Dacă excludem „Grecia” și „grec” (*Graecia* = *Graecia*, *Graecus* = *graek*), singurul nume propriu care apare aici este Oltul (*Aluta* /: *nomen fluvii*:/ = *Olt*), râul din Țara Românească. Cel mai bun indiciu al provenienței acestui glosar din teritoriul dintre Carpații Meridionali și Dunăre îl constituie însă faptul că, dincolo de formele corupte în care apar unele cuvinte, avem de-a face aici cu o limbă română curată, fără regionalisme. Fonetismele specifice graiului moldovenesc, care apar în lucrările lexicografice scrise de misionarii catolici din Moldova în secolul

⁵ Câteva titluri din literatura privitoare la aceste lucrări lexicografice: Carlo Tagliavini, *Alcuni manoscritti rumeni sconosciuti di missionari cattolici italiani in Moldavia (sec. XVIII)*, în „Studi Rumeni”, Roma, IV (1929–1930), p. 41–104; idem, II „*Lexicon Marsilianum*”. *Dizionario latino-rumeno-ungherese del sec. XVII. Studio filologico e testo*, București, Cultura Națională, 1930; Gheorghe Mihăilă, *Noi mărturii privind latinitatea limbii române: primele glose și glosare româno-latine și româno-italiene (1451–1718)*, în idem, *Cultură și literatură română veche în context european. Studii și texte*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979, p. 21–61; Mariana Iova, *Lucrări de lexicografie latino-română (sec. XVI–XVIII)*, în *Valori bibliofile din patrimoniul cultural național*, I, Râmnicu Vâlcea, 1980, p. 399–404; Violeta Barbu, *Mărturii transilvănene din secolul al XVIII-lea despre limba română. Glosarul latino-român al lui József Benkő*, în SCL, 40 (1989), nr. 1, p. 31–43; nr. 5, p. 467–475. Vezi și nota 1.

⁶ Cf. Teresa Ferro, *Activitatea misionarilor catolici italieni în Moldova (sec. XVII–XIX)*, București, Editura Academiei Române, 2004, p. 13.

⁷ Cf. D. Găzdaru, *Informații italiene inedite despre câteva texte românești scrise de misionari catolici*, în „Studii italiene”, I (1934), p. 86–88.

al XVIII-lea, nu apar deloc în glosarul latin-român de care ne ocupăm. De asemenea, apar cuvinte din vocabularul administrativ („domn”, „regiment”, „divan” ș.a.), care indică, fără doar și poate, că e vorba de principate.

În ce privește datarea manuscrisului, deși nu putem indica un an anume, lucrurile nu sunt nici aici foarte complicate. Credem că glosarul a fost scris, cel mai probabil, în deceniul al treilea sau al patrulea al secolului al XIX-lea. Un prim indiciu este hârtia, care este de fabricație italiană, de bună calitate, cu filigran. Ea a fost produsă pe la anul 1820, nu mai târziu de 1830⁸. În mod sigur, glosarul a fost scris înaintea introducerii oficiale a alfabetului latin în România (1860), întrucât semnele specific românești „î” și „ă” sunt notate cu slova chirilică folosită de români (ѣ). Un alt indiciu de datare sunt cuvintele din vocabularul politic românesc care apar în glosar. Găsim aici cuvântul *magistratus* = *magistratul* *Ț* *divan*. Cel de-al doilea cuvânt românesc pare să indice că suntem înaintea introducerii *Regulamentului organic* (1831), când termenul „divan” a fost scos din limbajul oficial; nu este însă exclusă folosirea lui ulterioară. Celelalte cuvinte cu conținut administrativ („decret”, „guvernator”, „Măria Sa” ș.a.) nu sunt de natură să ajute la datare.

Problema stabilirii autorului este însă dificilă. Cel care a scris glosarul a fost, cu siguranță, un intelectual. Scrisul lui este sigur, ordonat și elegant, ceea ce indică faptul că nu a fost un om de rând. Nu este exclus să fi fost chiar cineva din conducerea centrală a ordinului. Eventual, cuvintele românești au fost dictate de cineva care activase în Țara Românească și avea cunoștințe de limba română, deși nu foarte bune. Glosarul nu a circulat, pentru că nu există urme de folosire frecventă și nici intervenții ulterioare pe text.

Nu excludem nici posibilitatea ca autorul glosarului să fi fost un laic. Termenii specifici muncii de pastorație și misiune, deși nu lipsesc, sunt puțini, dacă ar fi să comparăm cu ponderea lor în celelalte lucrări lexicografice latino-române și italiano-române cunoscute. Cuvintele provin în general din limbajul cotidian și administrativ. Dar, odată ce glosarul se află în Arhiva Generală a Ordinului Minorităților – arhivă care conține acte emise și primite de Curia Generală a Ordinului Fraților Minorități și de părintele general – credem că putem accepta, ca ipoteză, că glosarul provine de la un misionar franciscan sau de la un cleric care a stat în legătură cu Ordinul Minorităților.

Nu este obligatoriu ca autorul glosarului să fi fost italian, pentru că nu avem aici un limbaj italianizat. Soluțiile la care recurge pentru redarea unor sunete specifice limbii române (pentru ș se folosește *sch*, pentru ț, *tz*, iar pentru consoana palatală [ç] pe folosește uneori *tsch*) par să indice mai degrabă un autor german sau, în orice caz, un cunoscător al limbii germane.

Identificarea persoanei care a întocmit glosarul este imposibilă. Nu se cunosc multe nume de misionari franciscani sau aparținând altor ordine catolice care au

⁸ Informație de la P. Pedro Gil Muñoz, arhivistul general al Ordinului Minorităților, căruia îi mulțumesc și pe această cale pentru ajutorul dat la detectarea surselor arhivistice care privesc istoria României.

activat în Țara Românească în perioada circa 1820–1840. Această situație se datorează nu numai absenței unor cercetări pe acest subiect, ci și faptului că prezența catolică în Țara Românească în epoca respectivă a fost redusă, chiar dacă ar fi să comparăm cu situația din Moldova. În Moldova, în condițiile prezenței unui număr relativ mare de comunități catolice, interesul pe care ordinele religioase (în primul rând franciscanii și iezuiții) și biserica catolică l-au arătat pentru această țară a fost mare⁹. Așa se explică și relativ bogata producție de texte în limba română a misionarilor catolici din Moldova. În Țara Românească, însă, catolicismul a avut un succes extrem de limitat. Sub aspectul apartenenței ecleziastice, Țara Românească făcea parte din episcopia de Nicopole, care avea doi vicari: unul pentru Valahia, celălalt pentru partea bulgară. Țara Românească era cuprinsă în provincia bulgaro-valahă a franciscanilor observanți, până în anul 1852, când provincia bulgaro-valahă va fi alipită la provincia ungară Sf. Capistranus. În 1863 franciscanii vor renunța însă la misiunea în Valahia, cedând locul călugărilor din ordinul pasioniștilor¹⁰. În Țara Românească franciscanii au avut mănăstiri și case la București, Câmpulung, Râmnicu-Vâlcea și Târgoviște¹¹.

În cazul în care glosarul este opera unui călugăr sau preot catolic care a activat în Țara Românească, identificarea acestuia este, cel puțin pentru moment, imposibilă. Niciunul dintre numele pe care le cunoaștem nu este cel al autorului glosarului. În mod sigur, nu a fost vorba de Giuseppe Molajoni, membru al Congregației Pasioniștilor, care între 1815 și 1847 a activat în Țara Românească. La început el a fost vicar general pentru Valahia al episcopului de Nicopole (titular era episcopul Fortunato Ercolani), iar din 1825 și până în 1847 (când și-a încheiat misiunea), episcop de Nicopole și administrator apostolic al Valahiei¹². Nu a fost vorba nici de misionarul Karl Pooten, care a fost paroh la Cioplea, lângă București (1834–1840), vicar general al episcopului Molajoni, pentru Valahia, iar mai târziu pentru misiunile din Bulgaria¹³. Cei doi cunoșteau foarte bine limba română, iar scrisul din glosar nu este al lor. Glosarul nu este nici opera abatelui Domenico

⁹ Pentru prezența catolică în Moldova în prima jumătate a secolului al XIX-lea, vezi, cel mai recent, Teresa Ferro, *op. cit.*; eadem, *I missionari cattolici in Moldavia: studi storici e linguistici*, Cluj-Napoca, Clusium, 2005.

¹⁰ Cf. Carl Auner, *Geschichte der Bukarester Baratzie*, Bukarest, 1904, p. 24. Pentru cele două momente din istoria catolicismului în Țara Românească există documente în Arhiva Generală a Ordinului Minorităților, M 118, f. 458–620.

¹¹ Pentru catolicismul în Țara Românească în prima jumătate a secolului al XIX-lea: C. Auner, *op. cit.*, p. 20–24; Romulus Căndeș, *Der Katholizismus in den Donaufurstentümern. Sein Verhältnis zum Staat und zur Gesellschaft*. Inaugural-Dissertation.... Leipzig, 1916, p. 113–117.

¹² R. Căndeș, *op. cit.*, p. 116–117. În 1822, Molajoni a trimis la Roma o relatare despre evenimentele petrecute în Țara Românească în anii 1821–1822; vezi D. Găzdaru, *Una relazione manoscritta italiana sulla rivoluzione di Tudor Vladimirescu*, în *Diplomatariu Italicum*, III, Roma, 1934, p. 240–273.

¹³ Raymund Netzhammer, *Reședința episcopală din București. O contribuție la istoria arhidiocezei*, București, 1923, p. 13–14.

Zanelli, care a trecut prin Țara Românească în anul 1840 și a lăsat o descriere¹⁴. El nu știa românește. Cunoaștem numele a doi misionari franciscani, Bonauguri și Baldini, care au stat în București până în 1822. Luigi Bonauguri a fost vicar general de Nicopole¹⁵. Cele două personaje au părăsit însă Țara Românească cu mulți ani înainte de scrierea glosarului latin-român.

Așa cum se prezintă, glosarul în mod sigur nu a fost folosit în misiune și nici la instruirea misionarilor care urmau să plece în Țările Române. El pare să fie mai degrabă rodul unui efort de memorie al cuiva care fusese în Țara Românească. Probabil că o astfel de persoană a pus pe hârtie această listă de cuvinte, din proprie inițiativă sau la cererea cuiva din conducerea ordinului.

Excludem posibilitatea ca autorul glosarului să fi folosit vreun dicționar sau glosar anterior, tipărit sau manuscris. Într-o astfel de situație nu ar trebui să apară atât de multe greșeli de scriere a cuvintelor românești. În epoca respectivă existau deja două dicționare româno-latine tipărite: *Dicționarul rumânesc, latinesc și unguresc*, tipărit sub îngrijirea episcopul Ioan Bobb, la Cluj, în 1822–1823¹⁶, și *Lexiconul de la Buda*, elaborat de Petru Maior și de alți reprezentanți ai Școlii Ardelene, și publicat la Buda, în 1825¹⁷. Glosarul din arhiva romană nu are însă nimic de-a face cu aceste dicționare. Acest „dicționar” este, probabil, între ultimele producții lexicografice manuscrite. Apariția pe piață a unor dicționare româno-latine tipărite a făcut inutilă orice încercare de acest fel.

•

Reproducem glosarul latin-român din Arhiva Generală a Ordinului Minorităților, Roma, vol. M 79. Consoana palatală [ç] este uneori indicată cu litera *c* cu accent și am notat-o *ç*. În unele cazuri *u* apare ca *ŭ*. Am întregit cuvântul *vel*, care apare ca *v̄*, și l-am scris cu italice. Sunetele specifice limbii române *ă* și *â*, *î* sunt notate cu semnul chirilic *Ѡ*. În text el a fost reprodus prin *Ѡ*. Parantezele le-am păstrat în forma în care apar în document. Am lăsat prescurtările de aici, dar l-am întregit pe *non*, care apare ca *n̄*. În cazul unor cuvinte latine care apar greșit am introdus unele litere, operațiune marcată cu < >. În manuscris lista de cuvinte este aranjată pe coloane. Renunțăm la ele și introducem semnul =. De asemenea, nu punem titlurile celor două coloane (*Linguae Latinae* și *Linguae Valachicae*) și nici punctul după litera care marchează ordinea alfabetică a cuvintelor sau la sfârșitul acestora. Majuscula a fost păstrată numai la numele proprii.

¹⁴ Alexandru Marcu, *Un alt abate italian la noi în țară: Domenico Zanelli și relațiunea sa din 1841*, în „Analele Dobrogei”, IV (1923), p. 127–176.

¹⁵ D. Găzdaru, *Una relazione*, p. 240–241.

¹⁶ *Dicționarul rumânesc, latinesc și unguresc*, în două tomuri, Clus, 1822–1823.

¹⁷ *Lexicon românescu-latinescu-ungurescu-nemțescu quare de mai mulți autori în cursul a treizeci și mai multor ani s'au lucratu*, Budae, 1825.

<A>

aqua = aba
 aceto = ocet
 amor = amur *vel* jubesch
 altus = alt
 altare = altar
 amicus = ami *vel* preteschu
 altus locus = la alt locul
 anima = inima
 annus = annul
 Aluta /:nomen fluvii:/ = Olt
 amarus = amar
 ambitio = ambitiosul
 angelus = ŋschel
 angustus = ŋgust
 anulus = ignele
 anterior = inti
 appellatio, provocatio = appellatio
 approbatio = fakut proba
 argentum = arschint
 argentarius = arschenterie
 arma = arma
 armatus = ku arma
 arsenicum = arsenik
 articulus = artikul
 ascriptio = scrisore
 ascriptor = gramatik grapher
 assignatio = am signat
 associo = socului
 astrictus = strimpt
 astrologus = astrologul
 at vero = deverat
 atramentum = atramentum *vel* csernale
 avarus = avar
 audax lingua = ku limba slobot
 audio = aus
 non audio = nam ausit
 auditor = auscularul
 aufugio = afuschit
 aves = passer /:in genere:/
 aures = uretj
 aurum = aur
 auro ligatus = aur ligat
 avunculus = avunkul

B

baculus = baston
 balneum = baja
 baptismus = botesa
 barba = barba
 barbatus = ku barba
 bellum = batai
 bos = bou
 boarius = boar
 bonus = bun
 bona fide = buna credinca
 vir bonus = barbat bun
 bonus consul = bun consul
 optimus = pre bin
 bonitas vocis = vorba buna
 bene = bine
 bene audio = am ausit bine
 bene se habet = sade bine
 beneficium = bunetate
 benevolus = avut bine
 bovina pellis = peline de bou
 braccatus = am brekat
 breviarium = breviarium *vel* csaslof
 bruna = brune
 buteo = butz *vel* funtina
 butirum = unt

C

cacabus = calderasch
 cadaver = cadaver *vel* trupul
 cecidit = casut
 caecus = orb
 caelebs = celebs
 coelo = celo
 caruleus = alabastru
 calendarium = calendar
 calidum = calde
 calesco, calefio = fa calde
 calefactus a sole = am facut calde la
 sole
 calceamenta = pantof
 campus = kŋmp
 canalis = canal
 cancellarius = canciler
 cancer = ratsche

cancer mortuus = ratsche mort
candela = lumen
candela ex cera = čera
canis = kâne
cantus = kânte
capra = kapra
capillus = p̄r
capta occasione = am primit occasio
caput = cap
caput amputo = tajat cap
carbones = korbun
casa = kasa
aedificare casam = fa casa
casula = casula
castaneae = kestone
cauda = goda
centum annorum homo = omo are sute
ann
cepa = čapa
cera = čera
cerasum = čeresch
ceremonia = ceremonia
certamen = čertat
certo scio = tsiu negreschit
charta = ch̄rtie
cibus = munkare
cibus coctus = facut munkare
cilicium = cilicium
cingulum = legatura
civilisatio = civilisat
classis I^{ae} II^{ae} = clasul inti, al tuae
claustrum = monasterium
coena = čena
cogito = kântesch
cogitatio = kântuale
cognatus = cognatul
cognata = cognata
cognosco = am cognoscut
colegium = colegium *vel* schola
colloco = am colocat
colloquium = vorbescht
cultura = cultivatio
columba = borum
pullus columbinus = pui de borum
commercium = comerc

complacere = se plače
complementum = complementul
complotus = complotul
concerto = concert
concilium = concilii
concio /:sermo sacr:/ = logos *vel*
predikacio
concionator = predikator
conceptus = conceptul
concursum = concursul
conditio = condicie
confirmatio = confirmatie
confusio = confusio *vel* kalabalik
conjugatio = conjugatie
conjungo /:eg. in matrim:/ = kününie
conjunctionem facere = am schurat
connubium /:ut conjugium:/ = kününie
consanguinitas = cognatie
consignatio = a signat
constructio /:in sermone:/ =
constructio
contractus = contract
contributio = contributie
contristari = fakut trist
contumacia = kuntumacie
contusio = contusie
convaluit = fakut mai bine
conversatio = conversatie
cornu = cornu
coronatio = coronatie
correctio = corectie
corrumpo = s̄t rump̄t
cortina = rito
cothurnus = stifletu
cras = diminjatza /:a dimane:/
crastinus dies = münje
post cras = po münje
heri = ieri
crassus homo = omo grasse
crassesco = fatsche grasse
credo = iu cred
credulitas = credinca
creatio = fakut
Deus creavit = Dumnu s̄t fakut
creator = fatschetor

crepo = crepat
cresco = kreskut
crescere in longitudinem = kreskut long
crimen = crimen
decisio causarum criminis = criminal
/ :divan crim: /
crux = krutscha
cuculus / :capucium: / = kluga
cuius a. um. = kui e. i.
cuius es tu = a kui jeschte
culter = kutzit
cultellus = britschu
currus / :ut vecturni utunt: / = karotza
cursus = cursul
custos = basetor
custos domus = basetor di kasa.

D

dealbari = făcere alb
dealbatae columnae = colonne alb
deambulatio = blimbare
debitor = dator
debilitatus animo = inima slabit
decacumino = decacumen
decem 10 = zetsche
decem millia = zetsche mij
december = decembre
decempeda = zetsche petsore
decemviri / :non utitur: / = zetsche barbat
decennium = zetsche ann
decretum facio = fa decret
declamatio = declamatie
declinatio = declinatie
decoratio / :praemium: / = decoratie *vel*
cavalerie
delineatio = delineatie *vel* sugrafie
desmigrare ex vita = morit
demonstratio = demonstratie
dens = dince
dentium dolor = dore dince
dentes canini = dince de knt
dentes ferrati = dince di fer
desperatio = desperatie
desudo = am sudat
DEUS = Dm̄nustu

diaconus = diacon
dialectus = dialectul
dialogus = dialogul
dies quo multi accedunt ad oraculum =
silen knt mult vine la orakul
dies judicialis = silen schutikatu
dies natalis = silen nascutului
dies mortualis = silen mortzilui
dies Domini *vel* Solis = dominika
" Lunae = luna
" Martis = martz
" Mercurii = merkur
" Jovis = schoi
" Veneris = viner
" Sabathi = sombta
medicinae doctor = doftor
discipulus = scholar
displicentia = nu plače
displicet vita = viaca ta nu plače
disputatio = disputacie
disrumo = st rumpe
dissolutus = deslegat
distantia = distancie *vel* de parte
divendo = st vndt
divortium / :in matrim: / = divorcie *vel*
sparceschte
dives = bogat
divitias = bogatie
divisit in sex partes = sparceschte la
schase parte
documenta = documentului
dogma = dogma
dolor = dorerie
dolore caput = dore kap
domus avium = kolive
domus lignea = kasa de lemnu
dominus = domnū *vel* kokonū
domina = domna *vel* kokona
dono / :dare aliquid: / = am dat
dormio = dorm
dotalis = de tot
dulcis = dulče
duodecimus = duosprezecsım
viginti duo = duozecsedue

E

ebibo = beut
 ebrius = beat
 ebrietas = becie
 ecce = vede
 edo comedo = munkam
 esurio = fome
 educatio = educatie
 educator = tascel /:a Graeco:/
 efflorescit = desflorit
 ego = iu /:iu:/
 mihi = mine
 nos = noi
 elevatio = levat
 electio = electie
 enumeratio = desnumereschte
 epistola = lettere
 mitto epistolam = am trimes lettere *vel*
 scrisore
 equus = cai /:videt: venir: a cavale:/
 ex parte = dele parte
 examen = examen
 ex animo = de inima
 exercitium = exercicul
 exilium = exil
 explicatio = explicatie
 externus *vel* exterius = a fare

F

faber ferarius = ferar
 faber aurarius = arschentar
 faber lignarius = lemnar
 fabrica = fabrik
 facere = fare
 facere magna = fakut mare
 non faktum = nu fakut
 facilitas celeritas sermonis = verba curint
 fames = fom
 fames magna = fom mare
 familia = familie
 farina = faina
 febris /:infirmitas:/ = febre *vel* frigore
 februarius = febr
 felix sum = avut fortuna *vel* norok
 fenestra = fereastru
 ferrum = fer

faber ferrarius = ferar
 officina fabri ferrarii = ferarie
 festum = fest *vel* serbtitori
 fidem dare = kredinca dat
 figulus = olar
 filius = filiul
 filia = filia *vel* fata
 fratris filius = filiul al frate
 sororis filius = filiul al sora
 filium = fil
 fimus = *šmtnz*
 fimus ovillius = *šmtnz* di oi
 fimus equinus, asininus = *šmtnz* di
 kai, di magari
 figura = figurul
 finire vitam = spravit viaca
 fleo = blinsche
 flos = flore
 fluxio sanguinis = fluxie sinsche
 faemina = fam *vel* mujer
 faenum = fun
 folium = foljie
 fons = funtina *vel* putz
 foris = afare
 forfex = forfitsche
 frater = frate
 frigus = frig
 frons = fruntje
 fructus = frutu
 fugo = fuschit
 fumus = fum
 fundamentum = fundamentul
 fur /:latro:/ = hotz
 furare /:aliquid:/ = a furat
 furca = furcu *vel* furculica /:diminut:/

G

gallus = kokosch
 gallina = gaina
 generalis /in militia:/ = general
 gener = schiner
 gladium = sabel
 globus = globul
 gluma = gluma
 gradus = gradul

E

ebibo = beut
 ebrius = beat
 ebrietas = becie
 ecce = vede
 edo comedo = munkam
 esurio = fome
 educatio = educatie
 educator = tascel /:a Graeco:/
 efflorescit = desflorit
 ego = iu /:iu:/
 mihi = mine
 nos = noi
 elevatio = levat
 electio = electie
 enumeratio = desnumereschte
 epistola = lettere
 mitto epistolam = am trimes lettere *vel*
 scrisore
 equus = cai /:videt: venir: a cavale:/
 ex parte = dele parte
 examen = examen
 ex animo = de inima
 exercitium = exercicul
 exilium = exil
 explicatio = explicatie
 externus *vel* exterius = a fare

F

faber ferarius = ferar
 faber aurarius = arschentar
 faber lignarius = lemnar
 fabrica = fabrik
 facere = fare
 facere magna = fakut mare
 non faktum = nu fakut
 facilitas celeritas sermonis = verba curint
 fames = fom
 fames magna = fom mare
 familia = familie
 farina = faina
 febris /:infirmitas:/ = febre *vel* frigore
 februarius = febr
 felix sum = avut fortuna *vel* norok
 fenestra = fereastru
 ferrum = fer

faber ferrarius = ferar
 officina fabri ferrarii = ferarie
 festum = fest *vel* serbtitori
 fidem dare = kredinca dat
 figulus = olar
 filius = filiul
 filia = filia *vel* fata
 fratris filius = filiul al frate
 sororis filius = filiul al sora
 filium = fil
 fimus = *šmtnz*
 fimus ovillius = *šmtnz* di oi
 fimus equinus, asininus = *šmtnz* di
 kai, di magari
 figura = figurul
 finire vitam = spravit viaca
 fleo = blinsche
 flos = flore
 fluxio sanguinis = fluxie sinsche
 faemina = fam *vel* mujer
 faenum = fun
 folium = foljie
 fons = funtina *vel* putz
 foris = afare
 forfex = forfitsche
 frater = frate
 frigus = frig
 frons = fruntje
 fructus = frutu
 fugo = fuschit
 fumus = fum
 fundamentum = fundamentul
 fur /:latro:/ = hotz
 furare /:aliquid:/ = a furat
 furca = furcu *vel* furculica /:diminut:/

G

gallus = kokosch
 gallina = gaina
 generalis /in militia:/ = general
 gener = schiner
 gladium = sabel
 globus = globul
 gluma = gluma
 gradus = gradul

Graecia = Graecia
Graecus = graek
gramatica = gramatik
grasatio, grassatura = grassa
gratias ago = multsamim
gratulatio /:cujuscunq̄ generis d.s:/ =
la mults ann
gravidas /:pontus:/ = greu
gubernator = gubernator
gustavi = am gustat
gymnasium = gimnasul

H

habeo = are
non habeo = nare
habeo rationem = are mintje
haereticus /:inteli: omnes non schism:/
= nui greschtin
heri = ieri
nudius tertius = la altu ieri
heri vesperi = ieri di sera
historia = historie
homo = omo
hospitalis = spitalul
humanus = subus

I

ianuarius = iiner
idea = idea
idololatria /:accus:/ = idololatria
jejunium = post
dies jejunii = silen di post
ignarus = nu schti
ignis = foko
ignis facere = fatsche fok
ignitus = ku foko
ignotus = nu cocnoschkut
illuminatio = illuminacie
imago /:sanct:/ = igona
immaturus = nui kopt
imperator = imperatul
imperium = imperium *vel* čara
implacidus = nui plače
imponere in curum = pus la kar
impossibilis = nu potz
incantio /:superstitio:/ = skmdat
industrie = industrie

inebrio = beat /:venit a bevo:/
infans = kupil *vel* prunk
infectio = spurgat
infirmus = malat
infirmitas = malatie
inflatus = anflat
ingenio praeditum esse = are talentul
injuria = injurie
inquirō = s† kaute
inscribo = s† scris
inscriptus = am scris
inseparabilis = nu potz sparceschte
inspector = inspector
institutum = institutul
insta<n>tia /:sup<p>lica:/ = instantie
instrumentum = instrumentul
intrans = intrat
intumulatus = anflat
invulneratus = anvulnerat
jocus = kluma
ipse = lui
ipse dixit = lui spus
ira = irat
iter = trum *vel* via
justus homo = uom tirebt

L

labor = labor *vel* lucrul
lac = labte
lac bibere = beut labte
lactuca = salat /:in genere:/
lanius = macerlarul
lapis = peătra
larva = maska
Latine scire = schti latineschte
laterna = fenalul
late = larg
lavatio = spalat
laudo valde = pre laudat
lectus = letū *vel* pad
levitas = lesni
lens /:cibus:/ = linte
lepus = iepur
levis = lesne
levis armaturae milites = soltatul ku
arma lesni

levatio = am levat
lex = mandatul
liber = chirtz
libri quinque Mosis = tschinsch chirtze
Moisul
lignum = lemnul
ligatus = legat
lilium = lilium
limbus = limbul
lingua = limba
locus = locul
longus = long
longissime = pre long
ludo = schoke
ludere nucibus = schoke ku nuče
luna = lurŧ
lupus = lupul
lustrum = lustrul
luxus = luxul

M

macer = mačer
magnus = mare
maxime = premare
magister = meschter
magistratus = magistratul *vel* divan
urbs magna = orasch mare
majestas = Mariasa
malus, perior, pessimus = reo, pre reo
maledicentia = blestematie
manna = manna
manus = mune
manica = muniče
mantelum = mantau
maris = marul
maritus = barbat
marmor = peatra di marmor
martius mensis = marcul
mater = muma
matrimonium = kununie
medicina = specerie
in medio = la mischlok
memoriter = fară chirtzul */:sine libro:/*
mens, tis = mintje
mentionem facio = fa mintschunja
mensa = masa

mensis = luna
mulier = mujer
merces = marfa
mercator = negostorul
Mercurius = Mercurj
meretrix = fata di lume */:puelam mundi:/*
mensura = masura
mensura terrae = masura de bomünt
meus a. m. = mine
miles = soldat
mille */:numerum:/* = mij 1000
minutim minutatim = minutul
mirum *vel* miratio = mirat
morti proximus = probe la mort
mortuus = morit
moralis */:studium:/* = moralul
multo = mult
mundi creatio = lume fakatorul
mutuus = mut

N

nascor = naschkut
nepos = nepotul
nescio = nu schti

O

obediens = subus
obumbratio = fakut umbra
oculi = okni

P

peccator = pakatos
panis = puine
parentes = parintz

Q

qua de causa = pentru cse
quaero = kaude
quotannis = kite ann

R

recens = prospe
recipere se domum = am primit la gasa
regimen = regimentul

S

saccarum = sachar
schola = schola
sedes = scauna */:in genere:/*

farcus	Orb.
factebs	celebs.
foco	Felo.
fauleus	Alabastru.
calendarium	calendat.
validum	calde.
calesco calefis	ja calde.
calfactus a sole	am fakut calde la sole.
calceamenta	Pantof.
campus	Kamp.
canalis	canal.
cancellarius	canciler.
cancer	katsche
cancer mortuus	katsche mort.
candela	Lumen.
candela ex cera	Cera.
canis	Kync.
canus	Kynze.
capra	Kapra.
capillus	Kyr.
capta occasione	am primit Occasio.
caput	Cap
caput amputo	lazat Cap.
carbones	Korburn
casa	Kasa.

aedificare fasam	ja casa.
casula	Casula
castaneae	Kestene.
cauda	Soda
centum annorum homo	Omo, are sute ann.
cepa	Capa
cera	Cera.
cerasum	Ceresch.
ceremonia	Ceremonia.
certamen	Certot.
certo scio	tsiu negreschit.
charta	Chyrtie.
cibus	munkare.
cibus coctus	facut munkare
cilicium	filicium.
cingulum	legatura.
civilisatio	Civilizat.
clapsit 1 ^o II ^o	clapsul inti al tuar
claustrum	Monasterium
coena	Cena.
coquito	Kyntesch
coquitatis	Kyntuale.
cognatus	Cognatul.
cognata	Cognata.
cognosco	am Cognoscut.